

Ion Agrigoroaiei*

DE LA PACTUL RIBBENTROP-MOLOTOV
(23 AUGUST 1939) LA TRATATUL DE LA PARIS
(10 FEBRUARIE 1947):
AVATARURILE UNEI FRONTIERE

În după-amiaza zilei de 27 martie/ 9 aprilie 1918 a avut loc ședința Sfatului Țării care a adoptat istorica hotărâre. „În numele poporului Basarabiei – proclama Declarația chiar din primele rânduri – Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum mai bine de o sută de ani din trupul vechii Moldove, cu puterea dreptului istoric și al dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România”.

Actul Unirii – va scrie Al. Boldur – „a fost acceptat în mod solemn. Tot ce se petrece în urmă în Basarabia poate fi socotit ca o afacere internă a României întregite”. Unirea era rezultatul unei ample solidarități, o sinteză a factorilor interni și externi. Toate elementele misiunii naționale: „centrul politic, armata română, propaganda românească, expunerile extraparlamentare de simpatie, meritele personale ale unor cetățeni au fost deopotrivă de necesare pentru a ajunge la rezultat. Toate acestea luate la un loc formează o unitate complexă, totalitatea acțiunilor condiționate reciproc”. Istoricul nu putea să nu sublinieze rolul țărănimii, care, „reprezentând interesele întregii provincii, s-a opus în mod hotărât încercărilor comuniștilor de a înghiți acest colț al pământului strămoșesc”¹.

Plasând discuția într-un context mai larg, marele istoric Gh.I. Brătianu aprecia că Sfatul Țării reprezenta poziția populației basarabene în aceeași măsură în care toate adunările de acest fel au avut de decis soarta republicilor născute pe ruinele imperiului rus sau a statelor succesoare monarhiei habsburgice. Unirea cu România decurgea din conștiința mai clară a comunității naționale și din imposibilitatea practică a menținerii independenței, fără a cădea sub stăpânirea sovietică sau a deveni obiectul intențiilor ucrainiene de extindere².

Consfințită pe plan intern, într-o primă formă, prin decretele-legi din aprilie (pentru Basarabia) și decembrie 1918 (pentru Transilvania și Bucovina), Marea Unire se cerea ratificată prin legi adoptate de reprezentanța națională. Primul Parlament al României întregite, rezultat din aplicarea, pentru prima oară, a vo-

* **Ion Agrigoroaiei**, prof. univ. dr., Universitatea „A. I. Cuza”, Iași.

¹ Al. V. Boldur, *Basarabia Românească*, ediția a II-a, București, 1992, p. 506-507.

² G. I. Brătianu, *La Bassarabie. Droit nationaux et historiques*, București, 1943, p. 144-145.

tului universal, a trecut la dezbaterile proiectelor de legi respective în ziua de 29 decembrie 1919, apreciată ca unul din cele mai înălțătoare momente din istoria neamului românesc. Într-o atmosferă entuziastă, prin îndelungi aclamații, Parlamentul a adoptat cele trei legi prin care unirea Basarabiei și, respectiv, unirea Bucovinei și unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului primeau o nouă sancțiune democratică.

În rândul tratatelor încheiate după Primul Război Mondial, care consfințea pe plan internațional Marea Unire, se înscrie și Tratatul semnat la Paris, la 28 octombrie 1920, prin care se recunoștea apartenența Basarabiei la România. Părțile contractante, Anglia, Franța, Italia și Japonia, pe de o parte, și România, pe de alta, se preciza în art. 1 al Tratatului, declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura sa până la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina și Basarabia și acest vechi hotar”.

Stabilirea frontierei pe Nistru și unirea Bucovinei însemna intrarea statului român în posesia Moldovei întregi (parte integrată a pământului românesc), într-un nou context geopolitic aici, la vărsarea Dunării în Marea Neagră, în vecinătatea Rusiei/Uniunii Sovietice ce nu recunoștea această frontieră și a Poloniei reconstituite, aliata politică și militară a României.

Dincolo de mersul sinuos al relațiilor româno-sovietice din perioada interbelică și de unele recunoașteri formale ale frontierei pe Nistru (Protocolul de la Moscova din 9 februarie 1929, convențiile cu privire la definirea agresorului din iulie 1933, reluarea relațiilor diplomatice din 9 iunie 1934), în fond, *de jure*, Uniunea Sovietică nu a recunoscut apartenența Basarabiei, ca vechi teritoriu românesc, la România. În condițiile politicii tot mai ofensive promovată de Germania hitleristă și a atitudinii de cedare adoptată de puterile occidentale, către sfârșitul deceniului al IV-lea al secolului trecut Uniunea Sovietică și-a reamintit „de interesele speciale” de urmărit la frontierele sale vestice.

În urma eșecurilor tratatelor tripartite, anglo-franco-sovietice de la Moscova (mai-august 1939), s-a încheiat *Pactul de neagresiune între Germania și Uniunea Sovietică*, cu documentul său oficial și cu *Protocolul adițional secret*³. Deși făcea parte integrantă din pact, protocolul nu a fost menționat în mod public și existența sa a fost negată de sovietici peste cinci decenii.

Articolul 3 din protocol viza în mod direct România, frontiera sa de răsărit: „În privința Europei sud-estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste teritorii”. I se crea României o situație extrem de dificilă, fiind anulate practic – în spatele formulării „diplomatice” – nu numai bazele juridice ale raporturilor româno-sovietice, ci și întreg sistemul de alianțe și acorduri, pe

³ *Pactul Ribbentrop-Molotov și agresiunea sovietică împotriva României. Culegere de documente (1939-1941)*. Selecția, traducerea și îngrijirea textelor, prefață și note de Valeriu Matei, Ploiești, 2012, p. 11-13; Ion Agrigoroaiei, *Basarabia în acte diplomatice 1711-1947*, Iași, 2012, p. 184-185.

care se sprijinea securitatea țării. Prinsă între Germania și Uniunea Sovietică, România nu mai avea nici o posibilitate de manevră diplomatică în menținerea integrității teritoriale, în condițiile în care și Ungaria, și Bulgaria își manifestau tot mai insistent pretențiile anexioniste. Cele două mari puteri, una nazistă și alta comunistă, își dădeau mâna pentru sfâșierea României. Pactul de la 23 august 1939 a ridicat U.R.S.S. la nivelul de putere continentală, trecându-se imediat la atacarea Poloniei, atât de la vest cât și de la est.

Imediat după semnarea Pactului de neagresiune, Germania a atacat Polonia la 1 septembrie 1939. La 3 septembrie, Marea Britanie și Franța au declarat război Germaniei, declanșându-se astfel a doua mare conflagrație a secolului al XX-lea. La 6 septembrie, România și-a declarat neutralitatea. În timp ce armata poloneză se opunea ofensivei hitleriste, la 17 septembrie 1939 armata sovietică a pătruns pe teritoriul Poloniei. Uniunea Sovietică a acționat în conformitate cu punctul 2 al protocolului secret adițional pactului. Putem aprecia că declanșarea războiului mondial a grupat – pentru o anumită perioadă și într-un anumit sens – pe de o parte Germania hitleristă și Uniunea Sovietică, și pe de altă parte, Polonia, Marea Britanie și Franța. Ultimele două nu au considerat necesar să extindă declarația de război și asupra Uniunii Sovietice, a cărei acțiune avea caracter similar cu cea a Germaniei. În urma discuțiilor purtate de aceiași Ribbentrop și Molotov, și tot la Moscova, în zilele de 27 și 28 septembrie, s-a semnat *Declarația comună și Tratatul germano-sovietic de amicitie și frontieră*. Cele două puteri își împărțeau statul polonez, dând asigurări, cu un cinism rar întâlnit, de înfăptuire a stabilității și păcii, de restaurare a drepturilor naționalităților⁴.

Ocuparea Poloniei și noul tratat Ribbentrop-Molotov, desființând statul vecin, cu care eram legați printr-un tratat de alianță și prin interese vitale în apărarea graniței de est, a stârnit îngrijorarea opiniei publice românești. Această manieră de „rezolvare” a problemei poloneze a stăruit în mintea cercurilor politice conducătoare, supuse la noi presiuni și amenințări în primăvara și vara anului 1940, și le-a determinat, împreună cu alți factori, să adopte o anumită poziție față de notele ultimative de la sfârșitul lunii iunie.

⁴ „După ce guvernul german al Reichului și guvernul U.R.S.S.-ului, se arată în Declarație, au soluționat definitiv chestiunile care rezultă din dizolvarea statului polonez și au creat o bază sigură pentru o pace durabilă în Europa de Răsărit, prin acordul semnat de ele exprimă părerea că acesta ar răspunde adevăratelor interese ale tuturor popoarelor ca să se pună capăt stării de război existente între Germania, pe de o parte, și Anglia și Franța, pe de altă parte”. (Este evident că Uniunea Sovietică se consideră alături de Germania.) Prin tratatul de „amicitie și frontieră”, cele două guverne își fixau definitiv (termenul aparține punctului 1) frontiera intereselor lor în teritoriul statului polonez și considerau tratatul ca punct de plecare în desfășurarea bunelor relații între cele două state. După dizolvarea statului polonez, cele două guverne considerau „ca sarcină a lor exclusivă, de a restabili în aceste teritorii pacea și ordinea și de a asigura naționalităților de acolo o existență pașnică și corespunzătoare atributelor etnice”. Ordinea impusă de ocupanți nu a asigurat pacea și nu și-a propus, nici pe departe, respectarea drepturilor minorităților. (Vezi: Ion Agrigoroaiei, *România în fața agresiunii militare sovietice din iunie 1940*, în „Revista de istorie militară”, nr. 6, 1995, p. 10-13; idem, *Basarabia în acte diplomatice 1711-1947*, Iași, 2012, p. 87-88).

După cum se știe, la sfârșitul lui noiembrie 1939, Uniunea Sovietică a atacat Finlanda; la 14 decembrie Societatea Națiunilor condamnă această acțiune prin care Uniunea Sovietică se plasa – preciza rezoluția adoptată de Adunarea Generală – în afara Pactului Societății Națiunilor. În aprilie- iunie 1940, Germania invadează Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia, Luxemburg și Franța. În vara aceluiași an, Uniunea Sovietică anexa Estonia, Letonia și Lituania.

În primele luni ale anului 1940, presa sovietică începea o campanie antiromânească intensă pe tema Basarabiei și a „eliberării ei”. Semnalul cel mai amenințător l-a constituit raportul lui Molotov, prezentat la 29 martie 1940 în ședința sesiunii a VI-a a Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, când președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisarul Afacerilor Externe declara, între altele: „Printre țările vecine din sud, amintite mai înainte, este una cu care nu avem pact de neagresiune, România. Aceasta se explică prin existența unei chestiuni litigioase nerezolvate, aceea a Basarabiei, a cărei anexiune de către România nu a fost niciodată recunoscută de U.R.S.S., deși aceasta nu a pus niciodată chestiunea înapoierii Basarabiei pe cale militară”.

Diplomația românească s-a arătat îngrijorată față de această amenințare, care conținea, în fond, varianta ocupării prin forță a Basarabiei. Alexandru Cretzianu, secretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine, comentând declarațiile lui V. Molotov, va observa: „Așadar, Kremlinul a hotărât să ignoreze nu numai Pactul Briand-Kellogg, ci și Convenția pentru definirea agresorului. În acest caz, nu ar trebui decât să ne reamintim ce s-a întâmplat în Polonia, Finlanda și în cele trei republici baltice, care avuseseră acorduri formale și specifice de neagresiune cu Uniunea Sovietică”. Declarația lui V. Molotov a fost urmată de noi concentrări de trupe ale Armatei Roșii pe Nistru, de noi incidente de frontieră, Uniunea Sovietică pregătind ocuparea prin forță a Basarabiei și a nordului Bucovinei⁵.

Atunci când Germania hitleristă ținea sub controlul său un vast teritoriu al Europei, de la Atlantic până la est de Varșovia, când Uniunea Sovietică ocupase sau era pe cale să ocupe noi teritorii la granița sa de vest, România – *nu numai complet izolată, dar și direct amenințată – a fost nevoită să cedeze, sub imperiul forței, Basarabia, nordul Bucovinei și o porțiune din fostul județ Dorohoi*, mai mult chiar decât se prevăzuse în protocolul secret. Notele ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940 au survenit la câteva zile după ce Franța semnase, la 22 iunie, armistițiul cu Germania. În acest context Uniunea Sovietică a răpit României un teritoriu de 50.762 km² și un număr de aprox. 3.915.000 de locuitori, din care Basarabia cu 44.422 km² și peste 3 milioane de locuitori. În perioada imediat următoare, guvernul sovietic a avut și alte pretenții teritoriale pe seama României, în special în Delta Dunării.

Analiza atentă a poziției adoptate de guvernul român, a conținutului notelor ultimative și a răspunsurilor date de partea română relevă – și concluzia este

⁵ Ion Șișcanu, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române 1940*, Chișinău 2007, p. 59-60, 71-72.

foarte importantă – *lipsa vreunui acord, caracterul ilegal*, din punct de vedere al dreptului public internațional al actului săvârșit de U.R.S.S. și faptul că teritoriile românești *au fost ocupate prin forță armată*, introducându-se acolo un regim de ocupație. Sub presiunea intrării imediate a armatei sovietice, care nu a respectat prevederile din a doua *Notă ultimativă*, la 28 iunie a început calvarul evacuării Basarabiei și a nordului Bucovinei. În cadrul conflagrației mondiale, România a fost mai întâi agresată la 28 iunie 1940, constituind unul din obiectivele urmărite de Uniunea Sovietică, realizat cu sprijinul Germaniei hitleriste; poziția adoptată la 22 iunie 1941 va fi un răspuns la acest atac⁶.

Alături de lucrări ce reprezintă contribuții de referință la cunoașterea evenimentelor din 1939-1941, continuă să apară volume în care sunt reluate și „actualizate” tezele neștiințifice, în contradicție flagrantă cu realitatea, cu evidența, susținute de-a lungul anilor de istorici sovietici, ce exprimau în fond interesele Partidului Comunist și ale statului sovietic. Astfel, amplitudinea volum, tipărit recent în 4000 de exemplare, aparținând lui Serghei Nazaria, se referă la al doilea război mondial, cu prilejul împlinirii a „65 de ani de la marea victorie asupra fascismului”⁷. Așa cum am mai menționat⁸, fără a cuprinde o analiză serioasă autorul respinge o amplă istoriografie, de ieri și de azi, de pe ambele maluri ale Prutului, acuzată de naționalism și chiar de tendințe imperialiste. De pe o asemenea poziție, *Istoria fără mituri* a lui S. Nazaria este, de fapt, o istorie plină de falsuri, care ne întoarce, atât în ceea ce privește „interpretarea”, cât și limbajul, cu mulți ani în urmă, la „tezele” Cominternului referitoare la România „stat multinațional”, la „imperialismul românesc”, la Basarabia „provincie rusească”, locuită de poporul moldovenesc și la „soluția” stătalității moldovenești, cu fața – precizăm noi – numai către Răsărit și cu spatele la România și Europa democratică.

Autorul iese complet din câmpul dezbaterii științifice în tratarea evenimentelor din anul 1940. În urma încheierii pactului Molotov-Ribbentrop, afirmă

⁶ Ion Agrigoroaiei, *Basarabia de la Unire la integrare*, Chișinău, 2007, p. 323-324.

⁷ Serghei Nazaria, *Vtoraia mirovaia voina: ghenezis, hod i itoghi*, (*Al Doilea Război Mondial: geneză, drum și urmări*), Kișinev, 2010, p. 499. Cartea are supratitlul: *Istoria bez mifov (Istoria fără mituri)*. În multe din paginile sale, volumul se constituie într-un atac deschis la adresa istoriografiei românești de pe ambele maluri ale Prutului, din ultimii ani, a altor lucrări apărute de-a lungul timpului, acuzate de naționalism, de a susține „pretenții mitice” cu caracter imperialist ale României asupra Basarabiei ș.a.m.d.

⁸ Vezi și intervenția noastră, *Demnitatea istoricului*, în vol. *In Honorem Ion Șișcanu. Studii de istorie a românilor*, Cahul, 2011, p. 15-19. Arătăm că poziția adoptată de Serghei Nazaria nu constituie o surpriză, dacă avem în vedere conținutul și orientarea manualelor coordonate de el. Profesorul universitar Alexandru Moșanu, membru de onoare al Academiei Române, într-o consistentă recenzie, a atras atenția asupra conținutului antiștiințific, propagandistic, al „moldovenismului” din manualul pentru clasa a IX-a, editat în anul 2006 de un colectiv în frunte cu S. Nazaria, în eforturile de introducere forțată a „istoriei integrate”. Savantul dezvăluie și cu acest prilej obiectivele urmărite: „În politica lor de constituire a unui sistem educațional bazat pe o ideologie retrogradă, anticonstituțională, ce urmărește scopul de a schilodi intelectual tineretul studios, de a-l manipula conceptual, comuniștii uzează, în primul rând, pe falsificarea istoriei naționale, pe care ei o numesc în mod fraudulos <<istorie integrată>>”. (Vezi: Al. Moșanu, *Manipulatorii istoriei*, în „Cugetul”, nr. 4, 2006, p. 57-60).

acesta, „Uniunea Sovietică a considerat extrem de judicios să folosească situația dată pentru a putea rezolva pașnic situația basarabeană”, concentrând trupe ale armatei sovietice la granița cu România!⁹ Este reluată cu obstinție „teza” caracterului ilegal al unirii Basarabiei cu România în 1918¹⁰, iar „împărțirea” României în 1940 ar fi fost rezultatul politicii nerealiste a oligarhiei românești din perioada interbelică. Aceasta a manifestat un apetit teritorial care nu corespundea posibilităților de a găsi, pe de o parte, un compromis rațional cu vecinii, în primul rând cu Uniunea Sovietică și, în al doilea rând, de a governa teritoriile dobândite pe baza principiilor de dreptate și eficiență. Concluzia aceasta – continuă S. Nazaria – este confirmată nu numai de pretențiile teritoriale ale vecinilor, ci și de atitudinea total antiromânească a populației din teritoriile pierdute în 1940¹¹. Evenimentele din iunie 1940 ar fi risipit definitiv „pretențiile mitice ale României asupra Basarabiei”. Atacul nedisimulat la adresa României întregite este „susținut” prin afirmații false și grosolane, referitoare la reacția pozitivă, chiar de sărbătoare, cu care populația i-a întâmpinat pe „eliberatori”, lăsând să se înțeleagă că este vorba nu numai de Basarabia, ci și de celelalte teritorii „pierdute” de România în 1940.

Generalul Ion Antonescu a venit la conducerea statului român (6 septembrie 1940) în condiții grele, când România era complet izolată și în continuare amenințată (incidentele din Delta Dunării cu sovieticii, pretențiile Ungariei asupra întregii Transilvanii, presiunile Germaniei hitleriste asupra lui Carol al II-lea). Numai Germania era dispusă și era capabilă să garanteze granițele rămase României. Aceasta l-a determinat pe generalul Ion Antonescu să orienteze politica externă a României spre Germania, într-un ritm mult mai rapid decât se înregistrase până atunci: acordul privind intrarea trupelor germane în România, aderarea la Pactul tripartit (23 noiembrie 1940), semnarea la 4 decembrie a unui tratat economic, ș.a. Antonescu s-a adaptat la situația internațională dată, la efectele acumulate ale acțiunilor agresive ale Germaniei, Uniunii Sovietice, Ungariei și Bulgariei din 1938-1940. Dincolo de modalitățile concrete de realizare, intrând în alianța cu Germania și în Războiul din Răsărit, Ion Antonescu nu a acceptat ca definitiv Dictatul de la Viena, poziție pe care i-a repetat-o mereu lui Hitler, începând chiar cu întâlnirea prilejuită de semnarea aderării la Pactul tripartit. Pentru el - și nu numai pentru el - eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei reprezenta o etapă în refacerea teritorial-națională a statului, așa cum se realizase în anul 1918.

Documentele elaborate în ziua de 22 iunie 1941 fixau obiectivele intrării României în Războiul nostru din Răsărit. În ordinul pe care generalul Ion Antonescu îl dădea Armatei Române, în zorii zilei, „Vă ordon: treceți Prutul!”, se preciza: „...Reîmpliniți în trupul Țării glia străbună a Basarabiei și codrii medievale

⁹ S. Nazaria, *op.cit.*, p. 323,

¹⁰ *Ibidem*, p. 328.

¹¹ *Ibidem*, p. 334.

ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile noastre [...] Să luptați pentru dezrobirea fraților noștri, a Basarabiei și Bucovinei, pentru cinstirea bisericilor, a vieții și căminelor batjocorite de păgânii cotropitori...” Regele Mihai I trimitea, în aceeași zi, o telegramă conducătorului statului, exprimându-și întreaga azeziune și recunoști-ință: „În clipele când trupele noastre trec Prutul și codrii Bucovinei pentru a reîntregi sfânta țară a Moldovei lui Ștefan cel Mare, gândul meu se îndreaptă către domnia voastră, domnule general și către ostașii țării. Vă sunt recunoscător, domnule general, pentru că numai prin munca, tăria și stăruința domniei voastre, neamul întreg și cu mine trăim bucuria zilelor de glorie străbună, iar ostașilor noștri bravi le urez sănătate și putere ca să statornicească pentru vecie dreptele granițe ale neamului. Trăiască în veci România! Trăiască viteaza noastră armată!”

Presa a reflectat reacția populară amplă la vestea intrării în război, anunțată în mai multe rânduri la radio și în mai multe ediții speciale ale ziarelor din 22 iunie. Mii de cetățeni au ieșit pe străzi, instituțiile publice și întreprinderile au arborat drapelul statului. În Piața Palatului Regal, în Piața Universității, la statuia lui Mihai Viteazul, fanfarele intonau Imnul Regal. Prin difuzoare se transmitea slujba religioasă în sunetul clopotelor. Ziarele consemnau: „Toată lumea îngenuchează. E un moment impresionant. Basarabeni, care și-au părăsit căminurile, si-au lăsat parte din familiile lor dincolo de Prut, au lacrimi în ochi. Plâng de bucurie că a venit clipa mântuirii fraților din ghearele cotropitorilor, care au pângărit altarele, au distrus vetrele strămoșești și au adus jalea și durerea în plaiurile basarabene și bucovinene”¹².

Intrarea în război reprezenta pentru România un răspuns la agresiunea politică și militară întreprinsă de Uniunea Sovietică, la 28 iunie 1940. La 24 iunie 1941, Grigore Gafencu, reprezentantul guvernului român la Moscova, era primit de V. Molotov, care i-a cerut explicații în legătură cu situația creată. Între altele, Gafencu și-a exprimat părerea de rău pentru politica urmată în timpul din urmă de U.R.S.S., care a condus la acest deznodământ: „Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin care ni s-a cerut nu numai Basarabia, dar și Bucovina și un colț din vechea Moldovă, prin încălcările teritoriului nostru, care au urmat de atunci, prin actele de forță ce au intervenit pe Dunăre – chiar și în timpul negocierilor pentru stabilirea liniei de demarcație – Uniunea Sovietică a distrus în România orice sentiment de încredere și de siguranță și a trezit îndreptățita teamă că însăși ființa statului român e în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte. Nu am fi avut nevoie de acest sprijin și nu l-am fi căutat, dacă nu am fi fost loviți și dacă nu ne-am fi simțit amenințați”. O Românie independentă, în cuprinsul hotarelor ei neatinsă, ar fi fost un factor de siguranță pentru Uniunea Sovietică și pentru celelalte state vecine. „Lovitura cea dintâi - preciza cu mult curaj Gr. Gafencu - care a zdruncinat temeliile unei asemenea Românie, chează

¹² Alecsandru Duțu, Mihai Retegan, *România în război. 1421 zile de încheștare. Eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de nord (22 iunie-26 iulie 1941)*, București, 1991, p. 36; Petre Țurlea, *Regele Mihai și Mareșalul Antonescu*, București, 2011, p. 176.

de siguranță și de pace, acoperire firească atât de folositoare unui hotar întins și însemnat al Rusiei, a fost dată, din nefericire, de guvernul sovietic¹³.

În intervalul 22 iunie-26 iulie 1941, armata română s-a angajat cu mult eroism în luptele de eliberare a teritoriilor răpite în iunie 1940¹⁴. În cele 35 de zile de lupte grele, desfășurate pe întreaga suprafață a Basarabiei și a nordului Bucovinei, Armata 4 română respectiv, Armata 3 română, au acționat cu 473.103 militari; eliberarea s-a făcut prin jefra a 24.396 de militari, morți, răniți sau dispăruți (până la 31 iunie 1941). Au fost înlăturate forțele mititare și administrația sovietică de ocupație; în localități reintrau în activitate autoritățile românești. Au fost repuse în vigoare legile existente înainte de 28 iunie 1940 și extinse cele intervenite între timp. Statul român își exercita acum în mod legitim suveranitatea pe un teritoriu ce îi aparținea de drept și de fapt.

Participarea la operațiile militare dincolo de Nistru în vederea lichidării bolșevismului și a garantării unității noastre naționale, intrarea în stare de război cu Marea Britanie și Statele Unite ale Americii în decembrie 1941, constituirea Națiunilor Unite la 1 ianuarie 1942 au complicat situația externă a României. Atitudinea Marii Britanii și S.U.A. față de România era determinată de preocuparea de a nu stârni nemulțumiri la Moscova și de a nu „deranja” marele aliat. Încă din toamna anului 1943, Kremlinul alcătuiă planuri în legătură cu România. La 26 septembrie, ministrul român la Berna, Vespasian Pella, informa guvernul de la București că revendicările minimale ale Uniunii Sovietice aveau în vedere Basarabia, nordul Bucovinei și gurile Dunării. Planul sovietic se baza pe principiul „unității Moldovei”¹⁵. Bucureștiul, în special prin Mihai Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe, atrăgea atenția asupra consecințelor grave ale ocupării României de imperiul sovietic, dar asemenea avertismente nu aveau atunci o reacție pozitivă din partea guvernelor Marii Britanii și S.U.A. La Conferința miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. Marii Britanii (Moscova, 18-30 octombrie 1943) reprezentantul englez și cel american s-au declarat de acord ca, în ceea ce privește statele aliate Reichului în războiul cu Uniunea Sovietică, dreptul de a hotărî să revină guvernului sovietic.

¹³ Ion Antonescu va declara, la procesul intentat în 1946: „Nu pot fi socotit agresor, fiindcă România era în stare de război cu U. R. S. S. din iunie 1940, când Rusia a fost agresorul. Acceptarea ultimatumului nu a fost decât o retragere strategică și politică, la care recurge orice țară, orice om, când este surprins fără sprijin și nu este în măsură să se apere. Din iulie 1940 până în aprilie 1941, actele de agresiune parțiale ruse au continuat. Deci, în iunie 1941 a fost o acțiune care se încadra și era o urmare a agresiunilor pe care le suferise poporul român”(Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vol. 1, Iași, 1990, p. 229-230).

¹⁴ A se vedea, alături de lucrările deja menționate: General Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice (22 iunie 1941-23 august 1944)*, ediția a III-a, Iași, 1997; Jipa Rotaru, Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Campania de Est în ordine de zi, vol. I: În Basarabia și în partea de nord a Bucovinei (22 iunie-26 iunie 1941)*, București, 1993; V. Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *Basarabia în anii celui de al II-lea război mondial (1939-1947)*, Iași, 1995; *Bătălia pentru Basarabia 1941-1944* (coord. Gh. Buzatu), București, 2010.

¹⁵ V. Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *op.cit.* p. 260 și urm.

În primăvara anului 1944, frontul de răsărit s-a apropiat de nord-estul României; la sfârșitul lui martie, trupele sovietice intrau în Cernăuți, iar până la mijlocul lui aprilie ocupau județele Soroca, Bălți și parțial județele Orhei și Lăpușna. În aceste împrejurări, Ion Antonescu a dispus evacuarea nordului Bucovinei și a Basarabiei, pe baza unui plan pregătit încă din toamna anului 1943¹⁶. La 12 aprilie, trupele sovietice au ajuns la Tiraspol și au forțat Nistrul, formând un cap de pod pe malul drept al fluviului. Luptele au continuat, ajungându-se la aliniamentul Tg. Neamt, Iași, Chișinău, Dubăsari și în continuare pe Nistru până la Marea Neagră. În legătură cu atingerea Prutului de către Armata Roșie, Molotov a făcut la 2 aprilie 1944 o declarație, în care menționa: „Guvernul sovietic aduce la cunoștință că Armata Roșie, urmărind armatele germano-române, a trecut Prutul și a intrat pe teritoriul românesc (observăm și aici nerecunoașterea spațiului dintre Nistru și Prut ca fiind teritoriu românesc — n. ns., I. A.). Comandamentul suprem al Armatei Roșii a dat ordin unităților sovietice care înaintază să urmărească pe inamic până ce va fi înfrânt sau capitulează. În același timp, guvernul sovietic declară că nu urmărește să dobândească nici o parte din teritoriul românesc (de la vest de Prut — n. ns., I. A.) și nici să schimbe rânduirea socială din România. Înaintarea Armatei Roșii pe teritoriul românesc este dictată numai de necesități militare și de continuarea rezistenței inamicului”. Dincolo de „concepția” specifică asupra teritoriului românesc, declarația urmărea să inducă în eroare cercurile aliate asupra adevăratelor obiective urmărite pe plan politic. Într-o manieră sau alta, Londra precizase că nu recunoscuse modificarea de teritoriu din 28 iunie 1940, dar acum, față de declarația lui Molotov, era de acord cu atitudinea sovietelor. În noile împrejurări, din primăvara anului 1944, Marea Britanie și S.U.A. nu erau dispuse să acționeze în favoarea României.

Declarația din 2 aprilie 1944 a fost urmată de prezentarea de către U.R.S.S. a condițiilor de armistițiu cu România, ce urmau să fie trimise lui Ion Antonescu și lui Iuliu Maniu, prin Barbu Știrbei, care se afla Cairo. Propunerile sovietice cuprindeau, între alte clauze împovărătoare, pe aceea privind „restabilirea granițelor româno-sovietice în concordanță cu acordul din 1940”¹⁷, idee susținută și de Londra. Chestiunea viitoarei frontiere cu U.R.S.S. a fost abordată și în cadrul tratatelor secrete româno-anglo-americane și româno-sovietice din primăvara și vara anului 1944. Sub presiunea lui W. Churchill, președintele F.D. Roosevelt a trecut peste anumite rezerve, exprimate de Departamentul de Stat și a fost de acord cu atitudinea Marii Britanii, ce urmărea să-și asigure controlul asupra Greciei.

În dimineața zilei de 20 august 1944 s-a declanșat ofensiva sovietică, care a rupt frontul Iași-Chișinău, înregistrând rezultate inegale în diferite direcții. Prin

¹⁶ Sergiu Balanovici, *Operațiunea 1111. Evacuarea din Moldova 1944*, Botoșani, 2005, p. 31 și urm.

¹⁷ I. Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, București, 1995, p. 190 și urm.; Anatol Petrencu, *România și Basarabia în anii celui de al Doilea Război Mondial*, Chișinău, 1999, p. 146-147.

lovitura de stat de la 23 august 1944, România a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, situație care a permis intrarea într-un ritm rapid a trupelor sovietice spre sud. În ziua de 24 august 1944, sovieticii ocupau Chișinăul, iar câteva zile mai târziu Uniunea Sovietică ajungea să stăpânească din nou teritoriile românești răpite la 28 iunie 1940, precum și o parte din Moldova din dreapta Prutului.

Desprinderea de Axă a creat condiții pentru încheierea armistițiului cu puterile antihitleriste. Noul guvern român s-a pronunțat în acest sens și a solicitat recunoașterea pentru România a calității de cobeligeranță, în timp ce Moscova nu a ținut cont de consecințele Actului de la 23 august. Trupele sovietice au continuat ofensiva în spațiul românesc, ocupând până la jumătatea lui septembrie cea mai mare parte a țării; s-au înregistrat numeroase acte de violențe și jaf, o stare de confuzie generată de ridicarea și transformarea în prizonieri de război a peste 100.000 de români, militari și civili, sub pretextul continuării stării de război între cele două state. Primul ministru român, generalul Constantin Sănătescu, nota la 1 septembrie 1944: „Nu am nici o veste de la Moscova; semnarea armistițiului ar pune capăt în mare parte dezordinii de acum. Pe motivul că suntem încă în război, rușii pradă peste tot [...]. Sosesc la Președinție reclamații din toate locurile pe unde ajung trupele ruse”. Reclamații similare soseau cu zecile de mii și la Marele Stat Major român din regiunile ocupate de Armata Roșie¹⁸.

După mai multe amânări, deși delegația română a sosit la Moscova în ziua de 30 august, aceasta a fost convocată în prima ședință, prezidată de Molotov, la 10 septembrie 1944, atunci când țara era ocupată de sovietici. Convenția de armistițiu semnată (în zorii zilei de 13 septembrie, dar datată 12 septembrie 1944) de către reprezentanții României, pe de o parte, și mareșalul R.I. Malinovski, pe de altă parte, în numele Puterilor Aliate, ca reprezentant al „Înaltului Comandament Aliat (Sovietic)”, depășea cu mult caracterul unui document de acest gen, cu conținut militar și pe termen scurt. Prevederile referitoare la despăgubirile de război, la granițele României, la participarea pe frontul hitlerist, la viitorul statut al statului la Conferința păcii și altele ne arată că suntem în fața unui tratat de pace în formă concisă, impus de Uniunea Sovietică, cu acordul reprezentanților Marii Britanii și S.U.A.¹⁹. Convenția de armistițiu consemna în preambul că Guvernul și Înaltul Comandament al României, recunoscând faptul înfrângerii, acceptă condițiile armistițiului prezentate de cele trei Puteri Aliate. Reprezentanții României, având depline puteri, pe de o parte, și reprezentantul Înaltului Comandament Aliat, mareșalul R. I. Malinovski („autorizat pentru aceasta de guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și S.U.A.”), pe de altă parte, au semnat

¹⁸ Cf. Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România. Adversar, aliat, ocupant. 1940-1948.*, vol. I, București, 1996, p. 39.

¹⁹ 10-13 septembrie 1944- Negocierile de la Moscova pentru definitivarea Convenției de Armistițiu între România și Puterile Aliate și Asociate, în Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Daniel Onișor, Horia Dumitrescu, *România în ecuația războiului și a păcii (1939-1947). Studii și documente*, vol. I, Iași, 2009, p. 223-249.

condițiile cuprinse în cele 20 de articole. Era reluată și subliniată poziția adoptată anterior, prin care occidentalii erau de acord cu condițiile dictate de sovietici și le lăsașu acestora „mână liberă” în relația cu România. Mai mult, prin art. 18 se înființa o Comisie Aliată de Control, „care va lua asupra sa, până la încheierea păcii, reglementarea și controlul executării prezentelor condițiuni, sub conducerea generală și ordinea Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), lucrând în numele Puterilor Aliate”. Ocupată militar, România devenea, în fond, un stat la ordinea Înaltului Comandament Sovietic, ale Moscovei. Într-o oarecare contradicție cu cele afirmate în preambul (România, țară înfrântă), în art. 1 se consemna că la 24 august 1944 România a încetat toate operațiile militare împotriva U.R.S.S. (fără nici o trimitere la Actul de la 23 august), a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite și s-a alăturat acestora în războiul împotriva Germaniei și Ungariei, „cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României”. Cele 12 divizii de infanterie române și serviciile tehnice auxiliare, puse la dispoziția frontului, intrau sub conducerea generală a Înaltului Comandament Aliat (Sovietic). Se urmărea, desigur, înfrângerea mai rapidă a Germaniei hitleriste, ceea ce se va realiza și prin contribuția substanțială a României, dar scopul restaurării independenței și suveranității acesteia nu intra deloc în preocupările sovieticilor, care mascau prin asemenea formulări în fața occidentalilor adevăratele intenții, nu numai aici, ci într-o vastă zonă a Europei.

Nu analizăm aici celelalte prevederi: despăgubiri acordate Uniunii Sovietice în valoare de 300.000.000 \$, la care se adăugau alte despăgubiri; arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război; controlul sovietic asupra tipăriturilor, spectacolelor de teatru și de film, asupra mijloacelor de comunicație ș.a.

Art. 4 era formulat astfel: „Se restabilește frontiera de stat între U.R.S.S. și România, stabilită prin acordul sovieto-român din 28 iunie 1940”. Statului român i se impunea să recunoască trecerea în componența Uniunii Sovietice a Basarabiei, a nordului Bucovinei și a unei părți din județul Dorohoi, fără nici o negociere. În cea de a doua ședință a „discuțiilor” textului Convenției, la 11 septembrie 1944, V. M. Molotov, referindu-se la frontiera româno-sovietică, a afirmat prompt: „Acest lucru nu se poate discuta. A fost primită la început (de fapt o condiție *sine qua non* a purtării discuțiilor – n. ns., I. A.) și stă la baza Armistițiului. Trecem la articolul 5”²⁰. Afirmatia din art. 4, că granița fusese stabilită la 28 iunie 1940 printr-un acord sovieto-român, reprezintă un fals grosolan, menit să înșele opinia publică internațională. Se consemna în termenii Convenției de Armistițiu un delict al dreptului internațional, reprezentat de anexarea prin forță – sub forma ultimatumului, însoțit de intrarea intempestivă a trupelor și administrației sovietice – a teritoriilor respective. Președinte al Partidului Național Țărănesc și ministru secretar de stat în guvernul gen. C. Sănătescu, Iuliu Maniu afirma în ședința din 16 septembrie a Consiliului de Miniștri: „...În ceea ce privește Basarabia și Bucovina, suntem o țară învinsă, ni s-au impus anumite condițiuni de armistițiu și nu avem ce face și ne supunem, fiindcă suntem într-o situație silită. A fost punctul cel mai dureros acela în care se spune că hotarul României este acela fixat în 1940...”

²⁰ V. Fl. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, Iași, 1991, p. 286-287.

Prin art. 19, guvernele aliate declarau nule și neavenite hotărârile „Arbitrajului de la Viena” și își exprimau acordul ca Transilvania, sau cea mai mare parte a acesteia, să fie restituită României, cu condiția confirmării prin viitorul tratat de pace. Această formulare a oferit Ungariei speranța obținerii la Conferința de pace a Transilvaniei sau a unei părți din aceasta²¹.

Pretențiile sovietice depășeau la Dunăre vechiul statut teritorial al Basarabiei. Delegații sovietici au cerut un traseu mai la sud de talvegul brațului Chilia, înglobând Uniunii Sovietice unele ostroave și, în plus, brațul principal de vărsare Stari-Stambul. Nu s-a ajuns deocamdata la un traseu admis de ambele părți; frontiera pe Chilia rămânea neclarificată.

Așa cum s-a mai afirmat, documentul nu reprezenta o convenție de armistițiu, ci un dictat, o capitulare necondiționată. Prin art. 4, Uniunea Sovietică punea din nou în aplicare, cu consimțământul delegaților Marii Britanii și ai S.U.A., art. III din Procoltul secret adițional al Pactului Molotov-Ribbentrop, din 23 august 1939. O problemă gravă pentru poporul român era „rezolvată” în mod unilateral, fără a se mai aștepta adoptarea unei hotărâri în cadrul Conferinței de pace.

La scurt timp după semnarea Convenției de Armistițiu, în octombrie 1944 primul ministru britanic, W. Churchill, încheia cu Stalin, la Moscova, faimosul „acord de procentaj”, prin care se stabileau sferele lor de influență în sud-estul Europei și în răsăritul Mării Mediterane. Între altele, România urma să rămână în proporție de 90 % sub influența Uniunii Sovietice, același procent pentru preponderența britanică în Grecia²². În fapt, România va intra în scurt timp, în întregime sub dominație sovietică.

Guvernul dr. Petru Groza, format la 6 martie, nu a mai abordat în documentele oficiale problema frontierei româno-sovietice, fiind considerată „rezolvată” prin art. 4 al Convenției de armistițiu. În fața manifestărilor anticomuniste, organizate de forțe politice democratice, sovieticii au trecut la numeroase amenințări, inclusiv la adresa integrității teritoriale a României. În atmosfera deosebit de tensionată din toamna anului 1945, cu două zile înainte de demonstrația anticomunistă de la 8 noiembrie, Molotov declara în ședința Sovietului Suprem: „Moldova sovietică înglobează în egală măsură totalitatea teritoriilor locuite de moldoveni, ceea ce deschide posibilitatea extinderii în viitor a dezvoltării ei

²¹ Deși eliberat la 25 octombrie 1944, teritoriul Transilvaniei nu a intrat atunci sub administrație românească, ci sub administrație militară sovietică. Numai după semnarea armistițiului de către Ungaria (20 ianuarie 1945) și la câteva zile după formarea guvernului procomunist dr. Petru Groza, guvernul sovietic a confirmat României, la 9 martie 1945, dreptul de a-și exercita suveranitatea asupra întregului său teritoriu de vest, acceptându-se într-un fel frontiera confirmată prin Tratatul de la Trianon, din 1920. (Vezi: Valeriu Florin Dobrinescu, *România în organizarea postbelică a lumii 1945-1947*, București, 1988, p.120-121; Larry L. Watts, *Ferește-mă Doamne de prieteni ...*, București, 2011, p. 149-150.

²² Nicolae Baciu, *Agonia României 1944-1948*, Cluj Napoca, 1990, p. 116 și urm; Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944-1947)*, București, 1993, p. 13-15, 81.

naționale”²³. Era deci sugerată posibilitatea trecerii Moldovei din dreapta Prutului la Uniunea Sovietică, în cadrul R.S.S. Moldovenești, dacă România nu se încadrează imediat „ordinii” promovate de Moscova. Peste decenii, „soluția” lui Molotov va fi susținută deschis sau în forme voalate de adepți ai „moldovenismului”, preocupați de viitorul întregii „națiuni moldovenești”.

În timp ce delegația oficială a României la Conferința de pace de la Paris nu a ridicat această problemă sau a avut câteva intervenții timide, membrii grupului din exil au alcătuit o delegație neoficială, în frunte cu Gr. Gafencu și V. V. Tilea, care au desfășurat o intensă activitate, purtând discuții cu membri ai delegațiilor din țările occidentale. În memoriul depus pe masa Conferinței la 9 august 1946, Gr. Gafencu expunea liniile directoare ale evoluției societății românești între 1877 și 1946, insistând asupra stabilirii suveranității statale pe întreg teritoriul național. El dezvăluia încă o dată caracterul acțiunii sovietice din 28 iunie 1940: „Ultimatumul evacuării imediate a Basarabiei a constituit nu numai un act de violență în privința realităților entice și istorice, ci de agresiune care a modificat relațiile pașnice, existente între România și Rusia”; ca atare, nu putea fi invocat ca bază pentru acceptarea acelor rășluri teritoriale. În cadrul acestor eforturi s-a înscris și documentul intitulat *Principala revendicare a României: Basarabia și Bucovina de Nord*, prezentat de fostul ministru român la Moscova, Nicolae Dianu. „Basarabia – sublinia el – este istoric, etnic, economic și prin voința poporului său românească. <<Acordul>> de care vorbește proiectul tratatului cu România, în al doilea alineat al art. 1, nu a existat niciodată, nici cu guvernul român și, încă și mai puțin, din partea poporului român”. Aceste documente – numărul lor este mult mai mare – nu au fost luate în considerare de Manile Puteri învingătoare. Cu toate acestea, acțiunile întreprinse reprezintă o dovadă a responsabilității asumate de numeroși oameni politici și diplomați de prestigiu, în momente extrem de dificile pentru națiunea română, aflată sub ocupația sovietică²⁴.

Proiectul tratatului cu România a fost adus mai întâi în discuția Consiliului Miniștrilor de Externe, în ședința din 7 mai 1946, atunci când a fost declarat nul și neavenit Dictatul de la Viena, restabilindu-se cu Ungaria frontiera existentă la 1 ianuarie 1938, adică - adăugăm noi - cea decisă prin Tratatul de la Trianon, din 4 iunie 1920. În ce privește frontiera româno-sovietică, se prevedea revenirea la frontiera existentă la 1 ianuarie 1941, fixată în conformitate cu „Acordul” sovieto-român din 28 iunie 1940. Între timp, sovieticii au făcut, atât la nord, cât și la sud, unele „modificări”, încât frontiera stabilită în 1944-1946 nu mai era

²³ Cf. I. Constantin, România, *Marile Puteri și problema Basarabiei*, București, 1995, p. 218. În Iași în acele perioade, circula zvonul și, pentru cei mai mulți temerea, stabilirii graniței cu Uniunea Sovietică pe Munții Carpați sau „măcar” pe Siret.

²⁴ V. Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *op.cit.*, p. 319-325; Ion Calafeteanu, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc 1946-1950*, București, 2000, p. 27 și urm; Gh. Buzatu, Daniel Onișor, Corneliu Ciucanu, Horia Dumitrescu, *România în ecuția războiului și păcii (1939-1947). Studii și documente*, vol. II, Iași, 2009, p. 103-116.

aceeași cu cea impusă în 1940. Astfel, în ținutul Herța (jud. Dorohoi), linia de demarcație, stabilită de Uniunea Sovietică în iunie 1944, a înaintat în teritoriul românesc pe o lungime de 10-12 km și o adâncime de peste 500-600 m. În martie 1946, autoritățile sovietice au mai împins granița pe o lungime de 1.200 m și o adâncime de circa 70 m spre localitățile Fundu Herței și Movila Herței²⁵.

Se prevedea includerea Basarabiei în teritoriul Uniunii Sovietice, cu frontiera de la sud pe talvegul brațului Chilia și Stari-Stambulului, așa cum fusese definită prin art. 45 și prin procesul verbal anexă al Tratatului de la Berlin din 1878. Așa cum s-a menționat, în septembrie 1940 – ianuarie 1941 se purtasera tratative la Moscova în legătură cu fixarea pe teren a frontierei, dar nu s-a ajuns la un acord, deoarece sovieticii au cerut un traseu mai la sud de cel precizat la 1878, Uniunea Sovietică înglobând unele ostroave și brațul de vărsare Stari-Stambul. În vara anului 1944, sovieticii au mutat linia de demarcație în dauna României, fixând-o pe brațul Musura. Prin aceasta se bloca accesul vaselor românești pe brațul Chilia, iar statul român pierdea și o importantă poziție strategică la granița cu U.R.S.S.²⁶. Reuniunea de la Paris a miniștrilor de Externe ai celor Patru Puteri s-a pronunțat pentru susținerea poziției sovietice în stabilirea frontierei cu România; de asemenea, au fost de acord cu frontiera dintre România și Bulgaria fixată, sub presiunea exercitată de Germania și Italia, în zilele „Acordului” de la Viena.

Proiectul Tratatului de pace cu România a fost publicat la Moscova, Washington, Londra, Paris, la 31 iunie 1946, și adus la cunoștința opiniei publice din țară în ziua de 3 august. Era rezultatul acordului celor patru Mari Puteri pentru majoritatea chestiunilor dezbătute la Conferința miniștrilor de Externe. Problemele teritoriale erau reglementate în Partea I a proiectului, intitulată *Frontiere*, în numai două articole! Frontierele României, indicate pe hartă (Anexa 1) - prevedea art. 1 - erau cele existente la 1 ianuarie 1941, cu excepția frontierei româno-ungare definită în art. 2, care declara „nule și neavenite hotărârile Sentinței de la Viena din 30 august 1940”, fiind restabilită aici frontiera de la 1 ianuarie 1938. Același art. 1 stabilea, printr-o singură propoziție, o graniță străină de principiile etnice, istorice și de drept internațional: „Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 și cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945”²⁷.

²⁵ V. Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *op.cit.*, p. 304-305.

²⁶ Unele din aceste modificări vor fi incluse în „Protocolul referitor la precizarea parcursului liniei frontierei de stat între Republica Populară Română și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste”, semnat la Moscova, la 4 februarie 1948. Erau invocate protocoalele întocmite în septembrie 1940 de către sovietici care, lezând interesele României, nu fuseseră acceptate atunci de partea română. Vezi: Dominiț Pădureanu, *Insula Șerpilor*, Constanța, 2004, p. 342 și urm.

²⁷ Spre deosebire de tratatele din 1919-1920, care conțineau numeroase articole explicative, referitoare la problemele teritoriale, proiectul celui din 1946 trata aceste modificări de teritorii în numai două articole. Faptul era fără precedent, având în vedere că practica dreptului internațional constă în includerea, în asemenea situații, a importante precizări referitoare la frontieră, la chestiuni conexe, cum ar fi schimbările de cetățenie, dreptul de opțiune, soarta bunurilor publice și private, repartizarea datoriei publice. Vezi: I. Constantin, *op. cit.*, p. 226-227.

Delegația României, condusă de Gh. Tătărescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, a prezentat documentul *Atitudinea României față de Conferința de pace* (12 august 1946), ce conținea observații și cerințe justificate în probleme economice, în ce privește cobelig-eranta, clauza națiunii cele mai favorizate etc., dar nu conținea nici o obiecți-une referitoare la teritoriile ocupate de Uniunea Sovietică. În cadrul Comisiei politice și teritoriale, care și-a început lucrările la 24 august 1946, s-a discutat „Harta României” (ca anexă la Tratat), tipărită la Moscova, la o scară foarte mică, cu numeroase lipsuri și „nepotriviri”. Gh. Tătărescu a înaintat Secreta-riatului general al Conferinței de pace o notă în care erau semnalate „ușoare erori în executarea traseului cartografic al frontierelor”; referirea era la ostrovul Corbu, de la sud de Turnu Severin, trecut în componența Iugoslaviei, omițând să le consemneze pe cele privind ținutul Herța și frontiera din Delta Dunării. Comisia nu a luat act oficial de această notă; sovieticii au schimbat harta cu una pe care era corectată numai „nepotrivirea” de la frontiera cu Iugoslavia, hartă aprobată în unanimitate.

În ședința plenară din 10 octombrie 1946 s-a hotărât, așa cum era formulat în proiect, ca frontierele României, cu excepția celor cu Ungaria, să fie cele existente la 1 ianuarie 1941. La art. I se fixa frontiera cu Uniunea Sovietică „în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 și cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945”. Președinția ședinței a deținut-o V. M. Molotov, care a supus articolul la vot: „Articolul 1. Vom trece la votarea articolului 1. Nimeni nu cere cuvântul. Articolul 1 este adoptat”²⁸.

La 10 februarie 1947, după aproape 10 luni de discuții, a avut loc – în Sala Orologiului de la Quai d’Orsay – ceremonia semnării Tratatului de pace din-tre Puterile Aliate și Asociate și România. Din partea României, Tratatul a fost semnat de Gheorghe Tătărescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Voitec, Dumitru Dămăceanu. În aceeași zi s-au semnat și tratatele de pace cu Italia, Finlanda, Ungaria și Bulgaria²⁹. În ședința din 23 august 1947, Adunarea Deputaților a adoptat în unanimitate legea privind ratificarea Tratatului de pace dintre Puterile Aliate și Asociate și România; după 7 zile, Legea a fost promulgată și, începând cu data de 15 septembrie 1947, Tratatul de pace a intrat în vigoare.

În același timp, ofensiva stângii, sprijinită substanțial de autoritățile de ocupație sovietice, militare și civile, lichida ultimele semne ale democrației,

²⁸ Făcând trimitere la acordul sovieto-cehoslovac, din 29 iunie 1945, tratatul desființa vecinătatea de nord a României cu Polonia și Cehoslovacia, în schimbul celei cu U.R.S.S. Vezi: Gh. Buzatu, *România în războiul mondial...*, p. 63; I. Constantin, *op.cit.*, p.239.

²⁹ La 27 ianuarie 1947, avusese loc, în marea sală a Departamentului de Stat din Washington, ceremonia semnării de către S.U.A. a tratatelor de pace, după șase zile documentul sosind la București. La 10 februarie 1947, la Paris, Tratatul cu România a fost semnat cu reprezentanții (în ordinea din document): Uniunii Sovietice, Angliei, Australiei, Bielorusiei, Canadei, Cehoslovaciei, Indiei, Noii Zeelande, Ucrainei, Uniunii Sud Africane. Vezi: Șt. Lache, Gheorghe Țuțui, *România și conferința de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca, 1978, p. 302-303; V. Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 185 și urm.; Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Daniel Onișor, Horia Dumitrescu, *op. cit.*, p. 185-188.

instaurând regimul comunist și integrând cu totul România în ceea ce s-a numit *lagărul socialist*.

Și după semnarea și aplicarea Tratatului de pace, Uniunea Sovietică a obținut noi avantaje prin încălcarea suveranității și integrității teritoriale a României. Astfel, prin Convenția de la Belgrad, din 18 august 1948, U.R.S.S. a scos de sub regimul internațional brațul Chilia, încât accesul din Marea Neagră în brațul Chilia, precum și în porțiunea unde frontiera părăsește canalul navigabil urmând canalele secundare, se putea face doar cu permisiunea sovieticilor. Situată la 21 mile maritime de țarm, Insula Șerpilor aparținea României și după semnarea Tratatului de la Paris (10 februarie 1947), care reluase, cel puțin oficial, prevederile Tratatului de la Berlin din 1878 (Art. 46 prevăzuse, între altele, trecerea la România a insulelor alcătuind Delta Dunării, precum și a Insulei Șerpilor). Anul 1948 a adus și anexarea Insulei Șerpilor de către U.R.S.S., pe temeiul unei înțelegeri dintre dr. P. Groza și V. M. Molotov din 4 februarie (cu prilejul încheierii Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între U.R.S.S. și România), urmată de predarea Insulei printr-un proces-verbal încheiat la 23 mai, semnat din partea guvernului român de ministrul Lucrărilor Publice, Nicolae Profiri, și de secretarul general al Ministerului Afacerilor Externe, Eduard Mezincescu. Parlamentele celor două țări, România și U.R.S.S., nu au analizat și nu au ratificat niciodată documentul. La 25 noiembrie 1949, printr-un alt proces-verbal, s-a stabilit frontiera româno-sovietică pe Canalul Musura, aflat la vest de brațul Chilia³⁰.

Tratatul de pace semnat la 10 februarie 1947 consfințea, în ce privește frontiera cu Uniunea Sovietică, situația instituită prin Convenția de Armistițiu din septembrie 1944 și, implicit, situația creată la 28 iunie 1940, ce reprezenta punerea în aplicare a art. 3 din protocolul adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939. Această „reluare” reprezenta un fals evident, deoarece *nu a existat nici un acord sovieto-român, teritoriile respective fiind ocupate prin forță, în urma unui atac armat*. Marile Puteri au aprobat, în ciuda unor mici rezerve exprimate insuficient de energic, pretențiile Moscovei; ele nu au

³⁰ Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *Insula Șerpilor*, București, 1991, p. 49-50; V. Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *op.cit.*, p. 344; Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775-1994)*, București, 1993, p. 149. Pe lângă Tratatul de prietenie, a mai fost încheiat, tot la 4 februarie, un „Protocol referitor la precizarea parcursului liniei frontierei de stat între R.P. România și U.R.S.S.” ce prevedea, între altele: „Insula Șerpilor, situată în Marea Neagră, la răsărit de gurile Dunării, intră în cadrul U.R.S.S.”. La 23 mai 1948, N.P. Șutov, prim-secretar de Ambasadă, în calitate de reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine al U.R.S.S., și Eduard Menzicescu, ministru plenipotențiar, în calitate de reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine al R.P. Române, „în virtutea și executarea Protocolului sovieto-român semnat la Moscova la 4 februarie 1948, au încheiat prezentul proces-verbal, constatând că astăzi la ora 12 (ora locală) Insula Șerpilor sau Zmeinii, situată în Marea Neagră [urmează localizarea], a fost înapoiată Uniunii Sovietice de către Republica Populară Română și încadrată în teritoriul U.R.S.S. Prin semnarea prezentului proces-verbal s-au îndeplinit formele legale de predare a insulei. Făcut pe Insula Zmeinii în două exemplare, fiecare în limbile rusă și română”. Fără nici o acoperire juridică sau legitimare istorică, formularea din 4 februarie 1948, „intră în cadrul U.R.S.S.”, era înlocuită cu „a fost înapoiată Uniunii Sovietice”. Vezi: Dominuț Pădurean, *op.cit.* p. 347-349.

intervenit nici atunci când sovieticii au mutat frontiera și peste teritoriile prevăzute în 1939, „depășite” mai întâi în 1940-1941 și, apoi, în 1944-1948³¹.

La 10 februarie 1947 se încheia capitolul dureros al participării României la cel de al doilea război mondial. Și în est, și în vest, obiectivul României fusese legitim: recuperarea teritoriilor pierdute în 1940. „Redobândirea Basarabiei, a nordului Bucovinei și ținutului Herța era la fel de îndreptățită ca și redobândirea nord-estului Transilvaniei, iar continuarea operațiunilor militare dincolo de Nistru a fost tot atât de necesară, sau chiar mai necesară – având în vedere primejdia reprezentată de forța militară a U.R.S.S. – decât continuarea operațiilor militare dincolo de frontiera de vest a României”³². Armata Roșie era purtătoarea unui regim de dictatură, ce se va extinde, cu consecințe grave, pe o mare parte Europei. În Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța se reinstaura regimul de dureroasă amintire din 1940-1941 și, de data aceasta, pentru o perioadă de timp mult mai lungă.

Multe lucruri s-au schimbat în ultimele decenii și în profida unei evoluții sinuoase, mișcarea democratică din Republica Moldova a înregistrat acțiuni de afirmare națională cu rezultate remarcabile. Conferința națională „Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia”, desfășurată la Chișinău în zilele de 26-28 iunie 1991, a adoptat *Declarația* de condamnare hotărâtă a „tratatului de agresiune” sovieto-german care „împreună cu prevederile protocolului său adițional secret au generat conflicte, suferințe, durere și destabilizarea situației politico-militare din Europa, de la Golful Finic până la Marea Neagră. Totodată, a afectat populația și teritoriile Basarabiei, nordului Bucovinei și Herței, străvechi teritorii românești. Această înțelegere, expresie a politicii arogante, de dictat și dispreț față de soarta și viața altor popoare, față de normele de conviețuire a națiunilor civilizate, a avut consecințe care, din păcate, mai dăinuie și astăzi”.

³¹ În legătură cu Tratatul de pace din 10 februarie 1947, în locul unei analize atente, cu argumente în măsură să explice mersul evenimentelor, pozițiile adoptate, din care nu se exclude părerile diferite, Serghei Nazaria se plasează în afara istoriografiei științifice, formulând atacuri specifice unui procuror stalinist. Semnarea Tratatului, prin care se stabilea granița dintre România și Republica Moldova, ar fi infirmat „teoria eliberării Basarabiei în 1941 de către armatele naziste” (în realitate, se stabilea granița între România și U.R.S.S., iar armata română nu făcea parte din „armatele naziste”). Prin această teorie, s-ar urmări astăzi, nici mai mult, nici mai puțin, decât lichidarea independenței Republicii Moldova și transformarea acesteia în provincie a statului vecin. Autorul amestecă faptele, încercându-se justificarea existenței graniței de est a României prin acordul coaliției antihitleriste, manifestat în redactarea Tratatului, fără să țină seama de raportul între factorul geopolitic de moment și argumentele istorice, entice, mereu valabile. Respingând de plano analizele întreprinse de autori competenți, din dreapta și din stânga Prutului, atacând conducerea statului român și acuzându-i pe toți de intenții agresive, S. Nazaria se manifestă - și cu acest prilej - ca adept înfocat al „moldovenismului”, al unui stat care să cuprindă întreg „pământul istoric moldovenesc”. De aceea - afirmă autorul - cu frații noștri moldoveni (din dreapta Prutului? - n. ns., I. A.) suntem de acord în orice moment să ne unim, în componența unui stat moldovenesc unic. Vezi: S. Nazaria, *op.cit.*, p. 464-466.

³² Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1997, p. 466.

Parlamentul Republicii Moldova, ales pe cale democratică, a adoptat la 27 august 1991 *Declarația de independență a Republicii Moldova*, care proclama statul suveran, independent și democratic, „în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului și în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale”. Declarația de independență adoptată la 27 august 1991 – preciza prof. univ. dr. Al. Moșanu, membru de onoare al Academiei Române – are o importanță istorică, punând capăt jafului colonial ruso-sovietic și deschizând orizontul politic, cultural și spiritual spre România, spre democrațiile occidentale. „Actul politico-juridic din 27 august 1991 reflectă adevărul incontestabil că populația autohtonă de la est de Prut este de etnie română și parte integrantă a poporului român, că Basarabia este pământ românesc și că revenirea ei în componența României ar fi pe deplin justificată”. Condamnarea permanentă și hotărâtă a „Pactului de neagresiune” din 23 august 1939 (cu protocolul său secret) și a prevederilor sale cuprinse în unele documente ale Conferinței de pace de la Paris (1946-1947) reprezintă susținerea solidă, cu argumente științifice, a acestei angajări naționale.

Summary

Following the signing of the Nazi-Soviet Pact of August 23, 1939, Germany attacked Poland and the Second World War had begun. For its part, the Soviet Union annexed the eastern part of Poland and occupied the Baltic States in the summer of 1940. After Germany invaded France, the USSR occupied Bessarabia and Northern Bukovina on June 28, 1940, with an area of 50,762 km² and a total of approx. 3.915 million people. Within the global conflagration, Romania was first attacked on 28 June 1940 by the Soviet Union. Therefore, the position adopted on June 22, 1941 will be in response to this attack.

Peace Treaty signed on February 10, 1947 in Paris enshrined in regards with the Soviet-Romanian border the situation imposed by the Armistice Convention of September 1944 and, therefore, the situation created on 28 June 1940. On February 10, 1947 a painful chapter in Romania's participation in the Second World War was closed. In East, as well as in West, Romania's aim was legitimate: recovering the territories lost in 1940. Regaining Bessarabia, Northern Bukovina and the Hertza region was just as entitled as the recovery of Northern Transylvania, and the sequel of the military operations across the Dniester was just as necessary as the continuation of military operations across the western border of Romania.